

13.28x31.36	1	עמוד 21	ישראל היום! - כותרת	05/01/2021	75748429-6
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

אותיות נטועות בקרנקע

ביקורת | אריאל בולשטיין

מוסדות תרבות יהודיים ושמות של ראשיהם. כבר במכה הראשונה נלקחו תשמישי הקדושה היפים ביותר וכתבי היד העתיקים ביותר של יהודי ליטא. בהמשך כפו הנאצים על אינטלקטואלים יהודים מיושבי הגטו לחפש ולאסוף עבורם את החומרים. את מה שמצאו, מייין פוהל באכזריות שטנית: המיי עוט למשלוח לגרמניה, והרוב להשמדה. ביוני 1942 החלה ההשמדה הסיטונאית של הספרים, ואחדים מחברי "בריגדת הנייר" לא יכלו לעמוד מנגד. את האמצעים הראשונים גייס למשימת ההברחה הרמן קרוק, המנהל לשעבר של הספרייה היהודית הגדולה של ורשה ומנהל ספריית הגטו.

פישמן מתאר את היצירתיות שלהם באמנות ההברחות מול סכנת מוות, שהרי ידעו שמי שייתפס – יספוג מכות אימות או יומת. סוצקבר ניצל את האישור בכתב להכנסה לגטו של צדורות של נייר משומש, כדי להבריח מכתבים וכתבי יד של ביאליק ושלום עליכם, ציורים של שא" גאל וכתב יד יחיד במינו מאת הגאון מווילנה.

באוגוסט 1943 ניגשו הגרמנים לחיסול הגטו. רוב תושביו נרצחו. קבוצה של עשרים גברים ושש נשים, בהם קצ'רינסקי וסוצקבר, יצאה מהגטו אל היערות, והצטרפה לפרטיזנים. הם לחמו ושרדו.

סוצקבר אף הפך לזמן מה ליקיר מוסקבה, אבל עם ההשתלטות הסובייטית על וילנה נתקלו חברי הקבוצה שהצליחו להינצל במציאות חדשה: יחס הש" לטון הקומוניסטי כלפי התרבות היהודית לא שונה מיחס הגרמנים. לתדהמתם, התברר הצורך להציל שוב את אוצרות הרוח שנמצאו במקומות מסתור. כך התחיל הסיבוב השני של הסתרת הספרים, המסמכים וכתבי היד, מסכם פישמן. הצעד הראשון היה להוציא מהמוזיאון היהודי שזה עתה קם את מאות ספרי התורה שהפעילים מצאו ברחבי העיר. בגלל גר דלם, לא ניתן היה להבריח אותם מבריה"מ, אבל את המחשבה שהם יישארו במוזיאון סובייטי, או יישלחו למפעל מיחזור, קצ'רינסקי לא יכול היה לשאת. מרבית ספרי התורה ניווקו, ושמרקה"ה העלים אותם לידי אנשי הקהילה הדתית של וילנה, לקראת טקס הקבורה במאי 1945. את הדברים האחרים (יומנו של ד"ר דרצל, מכתביו של אברהם מאפו ופרטים נדירים נוספים) צבר בביתו ומסר ליהודים בעלי אוזרות פולנית, שהודשו לחזור לפולין.

נפח החומרים היה גדול מכדי לקחת אותם במוזודה, מה גם שבסוף נובמבר 1945 נאלץ שמרקה"ה לנוס על נפשו, אחרי שגילה כי הרשויות הסובייטיות עומדות לעצור אותו. את מה שעוד אפשר היה לקחת, הבריח ב-1946 סוצקבר, ככל הנראה בסיוע של תנועת הבריחה הציונית שעסקה בהעברת היהודים לארץ ישראל. **מחתרת הנייר / דוד פישמן, מאנגלית: סיון בסקין, מאגנס, 326 עמ'**

ב13 במאי 1945, ימים ספורים אחרי תבוסת גרמניה הנאצית, כשמסביב רחשו רוחות שמהת המנצחים, התפנו שאריות יהודי וילנה לטקס, שלא היה דבר בינו לבין הניצחון. ארון קבורה שחור הוצב בבית הכנסת הבוראלי של העיר, ומעליו הונחה טלית קרועה ומוכתמת בדם. החזן נשא את תפילת "אל מלא רחמים", הרב אייזיק אויבנר, ראש הקהילה הדינית של וילנה, אמר את מילות ההספד, ותהלוכת האבלים שהארון בראשה יצאה אל רחובות וילנה. תחילה צעדו אל הגטו, ולאחר מכן אל בניין היודנראט. משם פנו אל ה"שולהויף", בית הכנסת

הגדול שניזוק במלחמה, וממנו אל חורבות הקלוזי של הגאון מווילנה. עוברי אורח גויים התרשמו מן המראה, ועברו בשקט אל המדרכות הצרות. "ברוך אתה ה', אלוהינו מלך העולם, דיין האמת", בירך אחד הניצולים את ברכת האבלים, והאחר קרע קריעה. כשהגיעה התהלוכה לבית העלמין אוז'ופי, הורד הארון אל הקבר הפתוח. לא היה בין הנוכחים אחד שלא פרץ בככי. בתוך הארון לא היתה גופה. ידיים מרופטים בתוכו, ומסביבו, גווילים מרופטים של ספרי תורה מחוללים, סימן וזכר לחיים היהודיים שהסתיימו.

מן הטקס הסמלי נעדר שמריהו (שמרקה"ה) קצ'רינסקי, אדם שבזכותו ובזכות חבריו למשימה ניצלו אלפי ספרים וכתבים יהודיים נדירים וחשובים. ניצלו פעמיים – תחילה מהנאצים, ואחרי המלחמה – מהשלטונות הסובייטיים. חלק מחברי "בריגדת הנייר", כפי שכונתה קבוצת יהודים מגטו וילנה שהועסקה בטיפול בספרים וכתבי יד, גמרו אומר לסכן את חייהם למען הצלת אוצרות הרוח של בני עמם. בתנאי הגיהנום של הגטו הם עסקו גם ברכישת כלי נשק למלחמה בנאצים, וגם בכתובת שירים ששמרו על גחלת התקווה, אך דווקא סיפור ההצלה של ספרים נשאר עלום אפילו במהלך העשורים הרבים אחרי השואה. "מחתרת הנייר", ספרו המרתק של פרופ' דוד פישמן, עושה צדק עם גיבורי "בריגדת הנייר": קצ'רינסקי, אברהם סוצקבר, זליג קלמנוביץ', רחל קרינסקי, הרמן קרוק.

פישמן, שגדל בארה"ב בקרב מהגרים יהודים וניצולי השואה ממזרח אירופה, לוקח את הקוראים למסע מטלטל אל השנים הנוראות שידע העם היהודי. הוא מספר כיצד למנגנון ההשמדה הנאצי נוסף מרכיב של השמדת הרוח.

מייד אחרי כוחות הכיבוש הנאציים הגיע למרכזי החיים היהודיים יוהנס פוהל, מומחה נאצי לענייני יודאיקה וחבר ב"מטה מבצע רוזנברג", סוכנות גרמנית שתפקידה היה לבזוז אוצרות אמנות ותרבות ברחבי אירופה. פוהל הופיע בווילנה שבוע בלבד אחרי ההשתלטות הגרמנית, מצויד בכתובות של

